

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ АРХІТЕКТУРНОГО ПРОФІЛЮ

Камінська О.М.

У статті визначено структуру чинників впливу на розвиток ціннісних орієнтацій студентів. Визначено суспільний, професійний та мотиваційний аспекти їх формування.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, студенти архітектурного профілю, мотиви діяльності.

ФАКТОРЫ ВЛИЯНИЯ НА РАЗВИТИЕ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ СТУДЕНТОВ АРХИТЕКТУРНОГО ПРОФИЛЯ

Каминская О.М.

В статье определена структура факторов влияния на развитие ценностных ориентаций студентов. Определены общественный, профессиональный и мотивационный аспекты их формирования.

Ключевые слова: ценности, ценностные ориентации, студенты архитектурного профиля, мотивы деятельности.

FACTORS OF INFLUENCE ON DEVELOPMENT OF THE VALUED ORIENTATIONS OF STUDENTS OF ARCHITECTURAL TYPE

Kamincka O.M.

The structure of factors of influence on development of the valued orientations of students is certain in the article. The public, professional and motivational aspects of their forming are certain.

Keywords: values, valued orientations, students of architectural type, reasons of activity.

Серед освітньо-виховних проблем розвитку особистості майбутнього фахівця особливо актуальним є вивчення чинників впливу на розвиток ціннісних орієнтацій студентської молоді, які поряд із знаннями та вміннями, відносяться до базових категорій вищої освіти. Зміни, що відбуваються у системі ціннісних орієнтацій, стосуються суспільного життя, світосприйняття, норм моралі. Відбувається переоцінка як загальнолюдських, так і професійних цінностей.

У багатьох дослідженнях аналізувалися проблеми ціннісної орієнтації особистості в процесі її становлення та життєдіяльності (В. Бакіров, М. Головатий, Є. Головаха, М. Мокляк, В. Пазенок, Є. Парнюк, В. Табачковський та ін.). Методологічні засади формування ціннісних орієнтацій досліджували І. Бех, М. Боришевський, Л. Бурлачук, А. Здравомислов, О. Леонт'єв, М. Рокіч, В. Скотний та ін. Теоретичні узагальнення результатів щодо компонентів ціннісних орієнтацій зробили О. Асмолов, Ф. Басін, Ф. Горбов, А. Донцов, В. Лебедев, Д. Леонт'єв, Д. Узнадзе, Н. Шеміног та ін.

Питання цінностей та ціннісних орієнтацій залишаються актуальними для педагогічної науки. Такий інтерес зумовлений оновленням суспільних відносин, побудовою нової освітньої політики та взаємодією цінностей з цілями й завданнями виховання.

Водночас проблема формування професійно ціннісних орієнтацій студентів, зокрема у процесі підготовки фахівців конкретних профілів (наприклад, архітектурного), залишилася поза увагою дослідників і не була предметом спеціального наукового дослідження. Тому, наше місце у дослідженні проблеми формування професійно ціннісних орієнтацій студентів бачимо як визначення чинників формування професійно ціннісних орієнтацій студентів-архітекторів.

Метою статті є визначення чинників впливу на розвиток професійно-ціннісних орієнтацій студентів архітектурного профілю у навчально-виховному процесі.

Становлення людини як особистості та фахівця відбувається під впливом цілої низки різноманітних чинників. Цілком зрозумілим є те, що формування ціннісних орієнтацій особистості студента так само підвладне своєрідному «факторному» впливу. Зважаючи на це, слід визначити основні фактори, що впливають на формування гуманістичних цінностей особистості та врахувати їх при організації навчально-виховного процесу.

Під час визначення структури чинників впливу на розвиток професійно-ціннісних орієнтацій студентів-архітекторів ми виходили з сутності вихідних компонентів: цінностей та ціннісних орієнтацій. За своєю природою цінність є основою формування людини, тим не менше, вона завжди співвідноситься із потребами, інтересами та цілями не тільки окремого індивіду, але й всього суспільства.

І. Жерносек [5, с.39] розглядає цінності як: сукупність матеріальних та духовних об'єктів, здатних задовольнити потребу, бажання, інтереси, цілі суб'єкта; ставлення об'єкта до об'єкта або їх взаємовідносин; ідеали суспільної та особистої діяльності, що є специфічними утвореннями свідомості і виступають узагальненими уявленнями про блага, яким надають перевагу; специфічне явище свідомості, образ поведінки, діяльності, спілкування в різних сферах життя.

Ціннісні орієнтації «мають подвійний характер: вони соціальні, оскільки історично і культурно обумовлені, та індивідуальні, оскільки у них зосереджений життєвий досвід конкретного суб'єкта» [10, с.377].

Під ціннісними орієнтаціями майбутніх фахівців ми розуміємо їх ставлення до матеріальних та духовних цінностей, що визнаються нею в якості загальних світоглядних орієнтирів, стратегічних життєвих та професійних цілей. А на розвиток професійно-ціннісних орієнтацій студентів впливають такі чинники:

- суспільно-економічні;
- освітньо-професійні;
- індивідуально-особистісні.

До *суспільно-економічних* чинників слід віднести: соціальну та економічну стабільність в суспільстві, демократичність та стабільність політичного устрою, а також культурний розвиток суспільства, традиції та історичну пам'ять народу, вплив на особистість з боку засобів масової інформації, ідеали та смисложиттєві орієнтири окремих груп, науково-технічний розвиток суспільства.

У своєму житті людина має керуватися не лише власними бажаннями, інтересами та потребами, а співвідносити їх із позицією інших членів людсь-

кої спільноти, загальнолюдськими нормами та принципами. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема формування стійкої орієнтації особистості на гуманістичні цінності, в основі яких лежить визнання людини найвищою соціальною цінністю, чії права, свободи, традиції, культурні відмінності тощо є предметом дбайливого ставлення та піклування з боку людської цивілізації [7, с.3].

Як зазначає Н.Скотна, «виховна функція громадянського суспільства полягає передусім у формуванні не лише поваги до провідних суспільних цінностей та соціальних інститутів, але й у формуванні вміння відрізнити ці соціальні інститути від цінностей, які вони захищають. Це означає, що справжній громадянин не лише віддасть своє життя за певний соціальний інститут, якщо це буде потрібно, але й віддасть усе життя, щоб змінити цей соціальний інститут, якщо, на його глибоке переконання, це буде відповідати потребам його громадянського сумління» [11, с.94].

Архітектура розвивається відповідно до потреб і можливостей суспільства, яке визначає функціональне призначення архітектурних творів. Вона не лише забезпечує необхідні для життєвих процесів матеріальні умови, а й є одним з чинників, що спрямовують ці процеси. Будучи речовою реальністю, архітектура сприяє виконанню суспільством його функцій, тобто має на нього зворотний вплив. Нові проблеми архітектури багато в чому визначаються високими темпами соціального і технічного прогресу. Щоб моральне старіння споруд не випереджало їх конструктивну довговічність, архітектурний твір повинен розроблятися з урахуванням наукового прогнозу і передбачати можливість функціональних змін.

Ми погоджуємося з позицією І. Бех, що оскільки ціннісні орієнтації особистості складаються на ґрунті ціннісного ставлення до дійсності, то загальнокультурні цінності під впливом низки чинників та в спеціально організованих умовах перетворюються на систему внутрішньої особистісної соціально ціннісної орієнтації [1].

Таким чином, суспільно-економічні умови впливають на розвиток ціннісних орієнтацій студентів і є механізмом регуляції соціальної поведінки майбутніх фахівців.

Ми вважаємо, що на формування ціннісних орієнтацій студентів значний вплив мають саме *освітньо-професійні* чинники.

Глобальна криза, що охопила насамперед духовну сферу людства, призвела до фактичного розколу єдиного матеріально-духовного простору цивілізації, породила глибокий і руйнівний за своїми наслідками розрив між знанням і вірою, найнесприятливішим чином позначилася і продовжує позначатися на стані й розвитку освіти, яка сьогодні значною мірою вже втратила свої культуротворчі функції, свій вплив на моральнісні складові соціального та особистісного буття людини. Для виходу з цієї кризи необхідні по-справжньому евристичні прориви передусім у філософії освіти, у стратегії розвитку освітніх систем, у політиці управління цими системами, нарешті, у теорії, методології та методі (технологіях) організації самого педагогічного процесу. Сфері освіти належить своя - і чимала - частка відповідальності за численні негативні явища, адже причиною їх, зрештою, є сама людина, що заблукала в морі знеособленої інформації, тим самим відчутно знеособивши

й саму себе, людина, зневірена у вищих духовних цінностях, що перевершують її саму, а тому неспроможна відшукати такий шлях до іншого, який би був альтернативою їх взаємного збайдужіння й наступних пошуків засобів для суто тваринного виживання» [12, с.245].

О. Научителем [8, с.44-46] представлено якісні і кількісні відмінності системи ціннісних орієнтацій студентів на різних етапах навчання. У процесі надбання кваліфікації, тобто по мірі розширення теоретичних знань і практичних вмінь, по мірі того, як студент стає дорослішим (від 1-го до 5-го курсу), змінюється склад та характер ієрархічної структури цінностей і зміст їх внутрішніх взаємозв'язків. Зокрема, на п'ятому курсі з'являються ціннісні орієнтації, які свідчать про наявність потреб, що визначають зміст життя, зростає роль потреби матеріальної забезпеченості. На відміну від студентів, які знаходяться на початку навчання, для випускника вузу характерним є більш широкий спектр інструментальних цінностей. Старшокурсники поєднують традиційні цінності-засоби з цінностями самореалізації особистості в той час, як першокурсники надають перевагу традиційним засобам захисту і реалізації цінностей-цілей.

С. Гончаренко вважає, що ціннісні орієнтації «формується в процесі соціального розвитку індивіда, його участі у трудовому житті» [2, с. 357].

Залучення майбутніх фахівців до практичної діяльності сприяє розвитку інтегральних професійно-ціннісних новоутворень, що включають стійке прагнення до роботи у цій галузі, наявність спеціальних знань, умінь і навичок, а також комплекс індивідуально-психологічних якостей, які забезпечують ефективність формування професійних цінностей майбутнього фахівця [4, с.33]. Розвиток професійно-ціннісних орієнтацій студентів відбувається поетапно. На початковому етапі стартовим є пізнавальний інтерес до цього виду професії. На другому етапі за необхідне ввідбується формування ієрархії цінностей професійно-педагогічної діяльності, коли відбувається переростання пізнавального інтересу в професійний інтерес до конкретного виду діяльності. На завершальному етапі формується практична обізнаність у професійно-професійній діяльності.

Сформовані професійно-ціннісні орієнтації фахівця є одним з найважливіших елементів успішної професійної діяльності, оскільки: стимулюють його професійно-особистісний розвиток, активізуючи внутрішні механізми особистості (потреби, інтереси, мотиви, установки, відношення); відіграють стратегічну роль у поведінці та діяльності, визначають напрями професійної діяльності; коригують діяльність студента за допомогою оцінок, орієнтацій та установок, забезпечуючи взаємозв'язок особистісного й предметного в діяльності на основі особистісної орієнтації [13, с.8].

Архітектурна освіта передбачає систему підготовки архітекторів вищої кваліфікації і техніків-архітекторів. Ця система будується з урахуванням нових вимог, що пред'являються до архітектора сучасним рівнем розвитку архітектури як науки і мистецтва та практикою сучасного будівництва.

Тому залучення студентів-архітекторів до мистецтва є одним з найважливіших чинників розвитку їх ціннісних орієнтацій, сприяє орієнтації студентів у цінностях суспільства, здійсненню особистісного вибору, спрямовує реалізацію життєвих програм. Мистецтво є універсальним засобом розвитку

особистості та її ціннісних орієнтацій, що ґрунтується на взаємодії ключових функцій мистецтва: інформаційної, комунікативної та естетичної. В його межах розширюються та послідовно виховуються природні інтереси студентів до мистецтва, забезпечується розвиток здібностей студентів, яким найчастіше притаманний поліфункціональний характер. Студент готовий сприймати мистецтво з урахуванням його своєрідності; залучення до мистецтва носить системний характер; комплексний вплив мистецтва на особистість реалізується не лише через знайомство студентів із творами письменників, композиторів, співаків, художників, акторів театру тощо, але шляхом вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін. У процесі вивчення цих дисциплін закладають фундамент знань, що забезпечують духовне та культурне становлення особистості майбутнього фахівця і дозволяють орієнтуватися в навколишній дійсності і реалізувати себе в ній. Здобуті знання є значимими, оскільки більше впливають на ціннісні орієнтації, професійну етику та професійно значущі якості особистості майбутнього архітектора.

Таким чином, можна стверджувати, що освітньо-професійні чинники визначають характер ціннісних орієнтацій студентів у процесі здобуття професії і є своєрідним базисом для вирішення складних завдань навчання і виховання.

Розглядаючи *індивідуально-особистісні* чинники, виділяємо загальний рівень культурної підготовки, наявність внутрішньої потреби до освоєння цінностей та керування ними у власному житті, співпадіння гуманістичних цінностей із основними смисложиттєвими орієнтирами особистості та інші.

Важливим компонентом розвитку ціннісного творчого потенціалу майбутнього фахівця є наявність ідеалів і образів-орієнтирів у житті і в професії. Під ідеалом розуміють уявне представлення перспективи розвитку дійсності від нижчого до вищого. Часто його протиставляють реальному життю як чомусь недосконалому. Професійний ідеал - вищий ступінь досконалості в професійній діяльності.

Разом з поняттям «ідеал» Н. Мартишина [6, с.51] пропонує використовувати дефініцію «образ-орієнтир». Ідеал сприймається як щось піднесене, деколи (почасти) майже недосяжне або важко здійснюване, а образ-орієнтир на даному фоні стає зрозумілішим і доступнішим. І якщо ідеал – далека перспектива розвитку, то образ-орієнтир близька перспектива. І те і інше стимулює процеси життєвого і професійного самоудосконалення і самоактуалізації.

Ціннісні орієнтації складаються із свідомого та підсвідомого компонентів: [3, с.9]. Свідомий компонент ціннісної орієнтації включає когнітивну складову, утворюється завдяки процесу осмислення та усвідомлення важливості даних цінностей для людини, задає загальну спрямованість діяльності і є способом диференціації об'єктів за їх значущістю; результат ціннісної орієнтації може проявлятися у вигляді переконань. Підсвідомий компонент ціннісної орієнтації виявляє значення для людини певної цінності на підставі сили та інтенсивності переживань, які виникають при підготовці до діяльності або в самій діяльності, також може виявлятися в обмеженні діяльності, що не сумісна із диспозиціями та установками особистості (ця структура ніби задає

межі, у рамках яких може розгортатись та чи інша діяльність), при цьому зміна значущості цінностей може відбуватись і на підсвідомому рівні.

Не завжди ціннісні орієнтації стають мотивами поведінки. Співвідношення ціннісних орієнтацій і реальної поведінки може відрізнятись. Можливі такі варіанти ціннісних ієрархій: усвідомовані (переконання), підсвідомі (установки) та декларовані (умотивування, що не відносяться до смислової сфери). Через це у певних ситуаціях можна спостерігати істотний дисонанс між ціннісними й поведінковими характеристиками людини.

Дослідження розбіжностей між свідомими та підсвідомими компонентами ціннісних орієнтацій показує ступінь адаптованості особистості до середовища, з урахуванням того, що чим менший коефіцієнт узгодженості, тим повніше зберігається ієрархія. Теза А. Маслоу про те, що самореалізація особистості передбачає її безконфліктний внутрішній світ, підтверджується зворотнім зв'язком між параметрами, які досліджуються. Також підтверджує гіпотезу А. Маслоу про відносно невелику кількість таких людей (число респондентів), у яких коефіцієнт узгодженості мінімальний.

Ціннісні орієнтації, впливаючи на ситуативні мотиви особистості, її свідомість та підсвідомість, є базисом для формування життєвої позиції. Ціннісні орієнтації здатні визначати спрямованість діяльності, інтелекту, що зумовлює важливість формування стійких ціннісних орієнтацій для професійного становлення майбутніх архітекторів.

Мотив виступає своєрідним збудником, який зумовлює вибір особистістю певних цінностей та ціннісних орієнтацій у своїй діяльності. Таким збудником може бути та чи інша проблема, ситуація тощо. Мотив — це спонукка до здійснення поведінкового акту, породжене системою потреб людини і з різним ступенем усвідомлюване або неусвідомлюване їм взагалі. В процесі здійснення поведінкових актів мотиви, будучи динамічними утвореннями, можуть трансформуватися (змінюватися), що можливо на всіх фазах здійснення вчинку, і поведінковий акт нерідко завершується не за первинною, а за перетвореною мотивацією.

Теорія мотивації досягнення успіхів і уникнення невдач в різних видах діяльності відзначає, що прямої кореляції між діяльністю і мотиву досягнення успіхів і уникнення невдач не виявлено, бо окрім сили і характеру мотиву досягнення успіхів, результати діяльності залежать від складності вирішуваних завдань, від досягнень будь-яких невдач у минулому і від інших причин. Залежність між мотивацією і досягненням успіхів в діяльності не носить лінійного характеру, що особливо яскраво виявляється в зв'язку мотивації досягнення успіхів і якості роботи. Мотиваційні явища, неодноразово повторюючись, з часом стають рисами особистості. До таких рис передусім відносять мотиви досягнення успіхів, а також самооцінку і рівень домагань [9, с.102-103].

Спонукальна та регулятивна сторони педагогічного процесу забезпечують виховання і розвиток особистості. Спонукальна сторона відповідає за активність особистості, спрямованість її діяльності, яка мотивується, а регулятивна — впорядковує ціннісні орієнтації у процесі досягнення мети. Таким чином, в процесі формування системи професійно ціннісних орієнтацій у студентів технічного університету потрібно звернути увагу насамперед на спо-

нукальний аспект педагогічної діяльності. Оскільки професійно ціннісні орієнтації є особистісними набутками стососно відповідних професійних цінностей, то мотиваційний чинник відіграє у їх формуванні вирішальну роль.

Формування особистісних якостей майбутнього архітектора не обмежуються професійною підготовкою; його мета полягає у духовно-творчому розвитку особистості на основі діяльності, яка здійснюється за законами краси; її передбачає власну художню творчість.

Таким чином, важливим чинником впливу на розвиток професійно-ціннісних орієнтацій є спрямованість особистості майбутнього фахівця архітектурного профілю, яка виражається в потребах, мотивах, установках, інтересах, що допомагають правильно формувати цінність, яка, у свою чергу, через оцінку перетворюється в ідеал.

Ціннісні орієнтації особистості, будучи компонентом внутрішньої структури, світогляду індивіда, перебувають у діалектичному взаємозв'язку з інтересами, потребами, установками, мотивами активності, можуть бути адекватними стосовно ціннісних орієнтацій суспільства, сутнісної, об'єктивної цінності явищ духовної культури, самі можуть виступати в ролі чинників і детермінувати систему цінностей певної соціальної групи, класу, суспільства в цілому. Розвиток ціннісних орієнтацій під час професійної підготовки повинен йти у трьох основних напрямках: формування загальнолюдських цінностей, розвиток ціннісних орієнтирів образу майбутньої професійної діяльності та спрямованість особистості.

На нашу думку, урахування суспільно-економічних, освітньо-професійних й індивідуально-особистісних чинників, їх педагогічно обґрунтоване використання є потужним засобом формування професійно ціннісних орієнтацій студентів.

Література

1. Бех І.Д. Ціннісно орієнтовані методологічні конструкти у сучасному виховному процесі /І. Д.Бех//Педагогічні шляхи реалізації загальноєвропейських цінностей у системі освіти України: зб. наук. праць/ [за заг. ред. Г. Є. Гребенюка]. – Харків: Стиль Іздат, 2005. – С. 21-26.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник : наукове видання/ Семен Устимович Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Горбенко Ю. Л. Особливості становлення ціннісних орієнтацій у процесі професійної підготовки військовослужбовців : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.01 „Загальна психологія, історія психології” / Ю. Л. Горбенко. – К., 2006. – 20 с.
4. Єрмакова С. С. Формування професійних цінностей у майбутніх учителів : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / Єрмакова Світлана Станіславівна. – О., 2003. – 266 с.
5. Жерносек І. П. Деякі ціннісні орієнтації молоді / І. П. Жерносек // Цінності освіти і виховання : наук.-метод. збірник / [За заг. ред. О. В. Сухомлинської та ін.]. – К., 1997. – С. 39-41.
6. Мартишина Н. В. Ценностный компонент творческого потенциала личности педагога / Н. В. Мартишина // Педагогика. – 2006. – № 3. – С. 48-57.

7. Мацько Д. Гуманістичні цінності майбутніх учителів зарубіжної літератури: проблеми та шляхи формування: навч.-метод. посібник / Дмитро Мацько ; наук. ред. проф. Л. Ц. Ваховський. — Луганськ : Альма-матер, 2007. — 172 с.

8. Научитель О. Ціннісні орієнтації студентів та психологічні фактори їх формування / О. Научитель // Філософські пошуки. — 1999. — Вип. 9. — С. 39-46.

9. Психология и педагогика: учеб. пособие для вузов / [Сост. и отв. ред. А. А. Радугин; науч. ред. Е. А. Кроткое].— М. : Центр, 2002.— 256 с.

10. Радчук Г. Ціннісні орієнтири сучасного студентства / Г. Радчук, М. Чайнська // Особистість у розбудові відкритого демократичного суспільства в Україні : зб. матеріалів Другої міжнар. наук.-практ. конф. — Дрогобич : Коло, 2005. — С. 374-384.

11. Скотна Н. В. Духовні аспекти становлення фундаментальних цінностей особистості в громадянському суспільстві / Н. В. Скотна // Вища освіта України. — 2004. — № 4. — С. 91-94.

12. Скотний В. Філософія освіти: екзистенція ірраціонального в раціональному : [монографія] / Валерій Григорович Скотний. — Дрогобич : Вимір, 2004. — 348 с.

13. Шемигон Н. Ю. Формування ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Н. Ю. Шемигон. — Х., 2008. — 23 с.

ЗАЛУЧЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО ДІЯЛЬНОСТІ З ОЦІНЮВАННЯ ТА САМООЦІНЮВАННЯ ВЛАСНОЇ ПІДГОТОВКИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

УДК: 378.937+378.126+378.14+372.22

Колбіна Л. А.

В статті аналізується проблема залучення студентів до діяльності з оцінювання та самооцінювання власної підготовки щодо формування соціально-ціннісних орієнтацій у молодших школярів. Автором була проведена методика на визначення стану підготовленості вчителів початкової школи до формування соціально-ціннісних орієнтацій у молодших школярів.

***Ключові слова:** оцінювання, самооцінювання, формування соціально-ціннісних орієнтацій.*

ПРИБЛИЖЕНИЕ СТУДЕНТОВ К ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОЦЕНИВАНИЯ И САМООЦЕНИВАНИЯ ЛИЧНОЙ ПОДГОТОВКИ К ФОРМИРОВАНИЮ СОЦИАЛЬНО-ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИИ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Колбіна Л.А.

В статье анализируется проблема эмоционального насыщения учебно-воспитательной работы, направленной на освоение будущими учителями начальной школы умений и навыков, которые относятся к формированию социально-ценностных ориен-